

Ogólnopolskie sympozjum *X lat regulacji problematyki wyznaniowej w Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r. Próba oceny*, Białystok, 26-27 września 2007 r.

W dniach 26-27 września 2007 r. Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku zorganizował ogólnopolskie sympozjum pt. *X lat regulacji problematyki wyznaniowej w Konstytucji RP z 2 kwietnia 2007 r. Próba oceny*. Kontynuując inicjatywę Katedry Prawa Wyznaniowego KUL, dotyczącą zintegrowania środowiska, sympozjum połączono z już IV Zjazdem Katedr i Wykładowców Prawa Wyznaniowego. Otwierając sympozjum, Dziekan Wydziału Prawa UwB, prof. dr hab. Leonard Etel, zauważył, iż Białystok, leżący na styku różnych kultur i wyznań, jest doskonałym miejscem do prowadzenia dyskusji wokół problematyki wyznaniowej.

Obrady podzielone zostały na trzy sesje tematyczne. Sesji I zatytułowanej *Historia konstytucyjnej regulacji problematyki wyznaniowej w Polsce* przewodniczył ks. prof. dr hab. Henryk Misztal. Rozpoczął ją referat dra Zdzisława Zarzyckiego (UJ) pt. *Regulacje wyznaniowe w pierwszych polskich konstytucjach do poł. XIX w.* W swoim wystąpieniu prelegent skoncentrował się w szczególności na przepisach wyznaniowych Konstytucji 3 maja, która uznawała religię katolicką za religię panującą, jednocześnie gwarantując innym wyznaniom wolność religijną. Model ówczesnych stosunków wyznaniowych można zatem, używając współczesnej terminologii, określić jako model konfesyjności otwartej. Wyznaniowy, katolicki model państwa utrzymano również w Księstwie Warszawskim. Z kolei w Konstytucji Królestwa Polskiego z 1815 r. pozycja Kościoła katolickiego uległa osłabieniu, co było efektem złączenia Polski unią personalną z Cesarstwem Rosyjskim, które było państwem wyznaniowym prawosławnym. Natomiast w trzech konstytucjach Rzeczypospolitej Krakowskiej religia rzymskokatolicka miała status religii panującej, inne wyznania chrześcijańskie zostały uznane za równouprawnione, a niechrześcijańskie już tylko za tolerowane. Następnie *Przepisy wyznaniowe w konstytucjach II Rzeczypospolitej* przybliżył dr Marcin Łysko (UwB). Skupił się on na omówieniu Konstytucji marcowej, gdyż Konstytucja z 1935 r. jedynie powtarzała unormowania przyjęte w 1921 r. Przepisy wyznaniowe Konstytucji marcowej koncentrowały się wokół dwóch kwestii: wolności religijnej oraz sytuacji prawnej związków wyznaniowych. Wprowadzono obowiązkowe lekcje religii w szkołach, a Kościół katolicki uzyskał „na-

czelne stanowisko wśród równouprawnionych wyznań”. Omówione przepisy wyznaniowe prelegent ocenił jako niekonsekwentne i pozbawione wewnętrznej spójności. Sytuacja wyznaniowa w Polsce po II wojnie światowej była tematem referatu dra hab. Krzysztofa Krasowskiego (prof. UAM) zatytułowanego *Koncepcje regulacji stosunków między państwem a Kościołem katolickim w Polsce w latach 1945-1952 i ich realizacja*. Zdaniem prelegenta, w kwestii charakteru wzajemnych relacji między państwem a Kościołem katolickim do 1948 r. nic nie zostało ostatecznie przesądzone. Natomiast ścierały się ze sobą w tym okresie różne koncepcje ułożenia tych relacji na linii państwo-Kościół. Pierwszą był model Polski katolickiej proponowany przez Episkopat Polski. Drugą koncepcję reprezentował obóz rządzący, który jednak nie przyjmował postawy jednoznacznej, prowadząc wobec Kościoła nieszczerą grę obliczoną na przyszłe korzyści. Przykładem takiej postawy był udział przedstawicieli najwyższych władz państwowych w uroczystościach religijnych. Od początku podejmowane jednak były próby reglamentacji stosunków wyznaniowych poprzez laicyzację prawa małżeńskiego czy ograniczanie nauczania religii w szkołach. Dopiero w 1948 r. na zjeździe zjednoczeniowym PZPR władze publicznie ujawniły swoje zamiary, ogłaszając, że wołą ludu jest wprowadzenie rozdziału Kościoła od państwa. *Problematykę wyznaniową w Konstytucji PRL z 1952 r.* omówiła dr Małgorzata Winiarczyk (AŚ). Przybliżyła prace legislacyjne komisji konstytucyjnej, mające na celu sformułowanie przepisów wyznaniowych, a następnie brzmienie artykułów 69 i 70 oraz ich nowelizację dokonaną w 1976 r. Sesję pierwszą poświęconą zagadnieniom historycznym zwieńczył referat prof. dra hab. Michała Pietrzaka (UW) pt. *Droga do wyznaniowych przepisów Konstytucji RP z 1997 r.* Pan Profesor, który jest ich współautorem, przybliżył okoliczności, w jakich rodziły się przepisy wyznaniowe obowiązującej obecnie Konstytucji. Przypomniął, iż ważnym krokiem na tej drodze była zmiana ustawodawstwa wyznaniowego, jakiej dokonano w maju 1989 r. poprzez przyjęcie ustaw: o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, o stosunku państwa do Kościoła katolickiego oraz o ubezpieczeniach społecznych duchownych. Wspomniał także spory, jakie towarzyszyły wpisaniu do Konstytucji zasady bezstronności władz publicznych w miejsce zasady neutralności światopoglądowej, a także umieszczeniu w preambule odniesień światopoglądowych

Druga sesja symposium poświęcona została zasadom wyznaniowym wynikającym z Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r., a jej obradom prze-

wodniczył prof. dr hab. Michał Pietrzak. Sesję rozpoczął referat ks. bpa gen. dyw. dr Tadeusza Płoskiego (UWM) pt. *Wolność sumienia i religii w warunkach służby wojskowej w Polsce*. Przypomniał on przepisy prawa polskiego dotyczące służby zastępczej ze względu na przekonania religijne lub wyznawane zasady moralne. W dalszej kolejności przybliżył podstawy prawne funkcjonowania duszpasterstwa wojskowego w Polsce. Podsumowując istniejący stan faktyczny, wskazał na dobrą współpracę organów dowódczych z duszpasterzami oraz podkreślił, iż zarówno kadra, jak i żołnierze pozytywnie oceniają wpływ duszpasterstwa na kształtowanie właściwych stosunków międzyludzkich w jednostkach wojskowych. Następnie dr hab. Grażyna Barbara Szczygieł (prof. UwB) przybliżyła możliwości zaspokajania potrzeb religijnych przez osoby odbywające karę pozbawienia wolności. W swoim referacie *Realizacja wolności sumienia i religii w warunkach zakładu karnego* przedstawiła zakres tej wolności wynikający z Konstytucji oraz z kodeksu karnego wykonawczego, a także nałożone na administrację zakładu karnego obowiązki, mające na celu stworzenie warunków umożliwiających skazanemu korzystanie z przysługujących mu praw. W dalszej części obrad głos zabrał ks. prof. dr hab. Ryszard Szytchmiller (UWM), który w swoim wystąpieniu pt. *Konstytucyjna ochrona życia ludzkiego* przedstawił gwarancje dotyczące tego najważniejszego i najbardziej podstawowego prawa, jakim jest prawo do życia. Podkreślił, że chociaż w doktrynie prawa życie ludzkie uważane jest za wartość nadrzędną, lokowaną na szczycie wszystkich praw, to jednak prawo do życia nie zawsze jest konsekwentnie uznawane i chronione. Świadczą o tym prowadzone wojny, legalizacja aborcji i eutanazji. Oceniając przepisy dotyczące ochrony życia przyjęte w obecnej Konstytucji RP, uznał, że art. 38 gwarantuje w tym zakresie pełną, najszerzej rozumianą ochronę.

W kolejnych wystąpieniach prelegenci skupili się już bezpośrednio na zasadach wyznaniowych wynikających z Konstytucji RP z 1997 r. *Konstytucyjną zasadę równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych* wynikającą z art. 25 ust. 1 przedstawił dr Jarosław Szymanek (UW). Podkreślił, iż chociaż omawiana zasada nie może być traktowana jako ekwiwalent zasady rozdziału, to jednak jest jego najważniejszym składnikiem. Zwrócił także uwagę na właściwą wykładnię tej zasady, gdyż nie chodzi w niej o zwykłe rozumienie równości jako identyczności czy jednakowości związków wyznaniowych, ale o równość wobec prawa nakazującą jednakowe traktowanie związków wyznaniowych bez jakiegokol-

wiek dyskryminacji czy faworyzacji. *Konstytucyjna zasada bezstronności (neutralności) władz publicznych w sprawach światopoglądowych* była przedmiotem referatu dra Pawła Boreckiego (UW). Zasada ta była jedną z najbardziej spornych kwestii w trakcie prac nad projektem Konstytucji, stąd prelegent rozpoczął swoje wystąpienie od krótkiego przypomnienia toczonej wówczas debaty i zgłaszanych przez różne środowiska propozycji odnośnie do sformułowania wspomnianej zasady. Mimo iż zdaniem „ojców” tego przepisu termin bezstronność miał być rozumiany jako synonim neutralności, prelegent zwrócił uwagę, przywołując w tym zakresie orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, iż nie są to pojęcia utożsamiane, ale w orzecznictwie są one traktowane jako rozłączne. Wskazał także na niezgodności interpretacyjne tej zasady konstytucyjnej, jakie występują wśród przedstawicieli doktryny prawa wyznaniowego. Podsumowując swoje rozważania, wyraził nadzieję, iż Trybunał Konstytucyjny w niedługim czasie dokona jednoznacznej wykładni omawianego przepisu. Kolejny referat zatytułowany *Konstytucyjna zasada autonomii i niezależności oraz jej konsekwencje w zakresie administracji danymi osobowymi przez kościoły i inne związki wyznaniowe* wygłosił ks. dr hab. Artur Mezglewski (prof. KUL). W swoim wystąpieniu przedstawił podstawową treść wynikającej z art. 25 ust. 5 zasady poszanowania autonomii i niezależności, zanalizował przepisy ustawy o ochronie danych osobowych oraz przybliżył praktykę administrowania danymi osobowymi przez związki wyznaniowe. Z kolei ks. prof. dr hab. Wojciech Góralski (UKSW) podjął temat *Konstytucyjnej zasady konkordatowo-ustawowej formy regulacji statusu prawnego Kościoła katolickiego*, która wyprowadzana jest z art. 25 ust. 4. Wskazał, iż w myśl omawianego przepisu, pierwszą formą regulacji instytucjonalnych relacji między państwem a Kościołem katolickim jest umowa międzynarodowa zawarta ze Stolicą Apostolską, a drugą ustawy. Zauważył także, iż przepis konstytucyjny sankcjonował jedynie istniejący stan faktyczny, bo umowa konkordatowa zawarta w dniu 28 lipca 1993 r. i w chwili wejścia w życie Konstytucji oczekiwała na ratyfikację, a najważniejsza z ustaw określających pozycję prawną Kościoła została wydana w dniu 17 maja 1989 r. Oceniając powyższą zasadę, Ksiądz Profesor podkreślił, iż odpowiada ona w pełni standardom europejskim. Obrady II sesji symposium zakończył referat wygłoszony przez dra Pawła Leszczyńskiego (PWSZ w Gorzowie) – *Problematyka interpretacji art. 25 ust. 5 Konstytucji RP, założenia teoretyczne i stan faktyczny*. Prelegent zwrócił uwagę, iż podobne do przyjętych w polskiej Konstytucji rozwiązania bi-

lateralne funkcjonują w niektórych landach niemieckich, na Słowacji, na Węgrzech, w Gruzji, Hiszpanii i we Włoszech. W związku z faktem, iż od wejścia w życie Konstytucji po dzień dzisiejszy omawiany przepis nie znalazł zastosowania, prelegent zaproponował kilka rozwiązań, które mogłyby się przyczynić do przełamania istniejącego impasu. W dyskusji podsumowującej obrady drugiej sesji Zjazdu powrócono do szczegółowych zagadnień związanych z korzystaniem z prawa do wolności religijnej przez osoby odbywające karę pozbawienia wolności, a także zwrócono uwagę na przypadki stosowania przez instytucje państwowe prawa wewnętrznego związków wyznaniowych, co pozostaje w sprzeczności z zasadą autonomii i niezależności.

Ostatnia, trzecia sesja poprowadzona przez dra Pawła Leszczyńskiego, w całości poświęcona została regulacjom problematyki wyznaniowej w aktach konstytucyjnych innych państw. Rozpoczął ją referat dra hab. Tadeusza Zielińskiego (prof. CHAT) pt. *Miejsce religii w porządku konstytucyjnym Wielkiej Brytanii*. Określając stosunek państwa brytyjskiego do religii, prelegent użył stwierdzenia, iż mamy w tym przypadku do czynienia z tolerancyjnym, protestanckim państwem wyznaniowym, jednak z widocznymi elementami uprzedzeń w stosunku do Kościoła katolickiego. *Regulację problematyki wyznaniowej konstytucji Republiki Włoskiej* naświetlił ks. dr Piotr Stanisław (KUL). Zwrócił uwagę, iż nakreślony w konstytucji włoskiej z 1947 r. model relacji między państwem i związkami wyznaniowymi jest bardzo podobny do tego, za jakim w 1997 r. opowiedział się polski ustrojodawca. Wyraźnym podobieństwem odznaczają się również niektóre przepisy obu ustaw zasadniczych, czego przykładem są unormowania dotyczące form regulacji sytuacji prawnej niekatolickich związków wyznaniowych. Dlatego też, zdaniem Księdza Doktora, analiza włoskiego ustawodawstwa wyznaniowego i przyjętej na jego gruncie praktyki mogłaby wydatnie pomóc polskiemu ustawodawcy. W kolejnym wystąpieniu pt. *Stosunki między państwem a islamem w systemach konstytucyjnych krajów współczesnego Maghrebu*, mgr Marek Stus (UJ) przybliżył model stosunków wyznaniowych przyjęty w Algierii, Maroku i Tunezji. Następnie dr Stanisław Bożyk (UwB) ukazał *Konstytucyjną regulację problematyki wyznaniowej w wybranych państwach Unii Europejskiej*. W swoim wystąpieniu w sposób szczególny skupił się na regulacji stosunków państwo-Kościół w Niemczech, Portugalii, we Francji i na Malcie. *Konstytucyjną regulację problematyki wyznaniowej w państwach postradzieckich* przedstawił dr Jarosław Matwiejuk (UwB). W swoim wykładzie

skoncentrował się na trzech spośród państw byłego ZSRR, mianowicie Rosji, Białorusi i Ukrainie. Jako cechę wspólną tych państw wskazał wyraźne nawiązanie do radzieckiego modelu regulacji wyznaniowych, co widać chociażby w stosowanej terminologii. Podsumowując stwierdził, że model wyznaniowy przyjęty w tych państwach uznać można za jedynie przejściowy, gdyż wyraźnie zmierza on do większego uwzględniania czynnika religijnego. Przedmiotem kolejnego referatu wygłoszonego przez mgra Wojciecha Brzozowskiego (UW) były *Konstytucyjne regulacje stosunków państwo-kościół w Hiszpanii*. Prelegent w swoim wystąpieniu skupił się na omówieniu przepisów konstytucji z 1978 r. oraz zwrócił uwagę na wyraźne podobieństwa między hiszpańskim a włoskim modelem stosunków wyznaniowych. *Konstytucyjne zasady regulacji wyznaniowych w USA* zilustrował mgr Tomasz Ziński (UAM), koncentrując się w szczególności na zasadzie rozdziału Kościoła od państwa i jej interpretacji przyjętej w Stanach Zjednoczonych. Sesję trzecią zakończył mgr Przemysław Florianowicz-Błachut (UW), który w swoim wystąpieniu na temat *Konstytucyjnej regulacji stosunków państwo-Kościół w Szwecji* przybliżył unormowania i sytuację wyznaniową w tym państwie, będącym obecnie na drodze odchodzenia od modelu państwa wyznaniowego.

Na podkreślenie zasługuje wysoki poziom merytoryczny wygłoszonych referatów, jak również bardzo staranna i przemyślana organizacja całości sympozjum, czego przykładem może być propozycja zwiedzenia przez uczestników Zjazdu Interaktywnego Muzeum Ikon w Supraślu. Oczekiwać należy, że niezwykle interesujące materiały z IV Zjazdu zostaną wkrótce opublikowane.

Marta Ordon

Konferencja naukowa pt. *Między praktyką a literą prawa – przepisy wyznaniowe Konstytucji RP z 1997 r. z perspektywy dziesięciolecia*, Warszawa, 29 marca 2007 r.

W dniu 29 marca 2007 r. w auli Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego odbyła się konferencja naukowa pt. *Między*